

Lapsen fyysinen ohjaaminen ja rajoittaminen turvallisella tavalla varhaiskasvatuksessa

Mitä laki sanoo lapsen fyysisestä rajoittamisesta

Lapsilla on perustuslain mukainen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731)

Lapsilla on oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti yksilönä ja oikeus saada vaikuttaa kehitystään vastaavalla tavalla itseään koskeviin asioihin. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista)

Varhaiskasvatuslaki ei sisällä säännöksiä, jotka oikeuttaisivat lapsen kiinnipitämiseen. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018)

Varhaiskasvatuksen yhteisöllinen toimintakulttuuri

1. Turvallinen kasvu- ja oppimisympäristö

Turvallinen kasvuympäristö on samalla turvallinen työympäristö. Tämä fyysisen rajoittamisen toimintaohje on osa varhaiskasvatusyksikön turvallisuussuunnitelmaa. Toimintaympäristön (tilat, pienryhmien käyttö, arjen tilanteet, retket) suunnittelu on henkilökunnan vastuulla. Yhteisöllinen toimintakulttuuri sisältää muun muassa yhteiset pelisäännöt ja niihin sitoutumisen, työaikajärjestelyt, ennakkoinnin esim. karkaamis- ja pakenemistilanteissa sekä oman osaamisen päivittämisen.

Kaikessa toiminnassa pidetään lähtökohtana, että ketään ei saa satuttaa, ei itseä eikä muita, ei sanallisesti eikä fyysisesti. Aikuisen on synnytettävä luottamusta siihen, että hän välittää ja suojelee.

Lapsiryhmän sääntöjen selkeys ja niiden kertaaminen säännöllisesti ehkäisevät parhaiten käytösongelmia.

Esimerkkejä turvallisuuden eri osa-alueista kasvu- ja oppimisympäristössä (Hurme, K., Kyllönen T. (2014) *Turvassa*. Taulukko 1.31)

Fyysinen turvallisuus	Psyykkinen turvallisuus	Sosiaalinen turvallisuus	Pedagoginen turvallisuus
Kalusteiden sijoittelu	Ystävällinen käyttäytyminen toisia kohtaan	Pihalla mahdollisuus päästä mukaan leikkiin	Ohjauksen mahdollisuus tehtäviä tehtäessä
Piha-alueen rajojen selkeys	Päivän ohjelma: tieto mahdollisista muutoksista	Oman mielipiteen ja kannan esittäminen	Oppiminen omalla tavalla ja tasolla
Vaarallisten aineiden ja esineiden säilytys	Aikuisen läsnäolo ja huolenpito	Ryhmätöissä yhdenmukainen mahdollisuus vaikuttaa	Mahdollisuus epäonnistua ilman häpeää
Ohje- ja sääntötaulukojen selkeys ja sijainti	Tieto miten toimia hätätilanteessa	Toisista välittäminen ja auttaminen tarvittaessa	Hyväksymisen kokemus myös puutteellisilla tiedoilla

Lapsen haastava ja aggressiivinen käytös johtuu usein lapsen turvattomuuden tunteesta isossa ryhmässä. Lapsi voi esimerkiksi pelätä, ettei ymmärrä tai osaa jotakin ryhmässä käsiteltäviä asioita tai hän voi pelätä jotakin tulevaa tilannetta, joka ei ole hänelle mieluinen. Lasta voi painaa jokin muiden lasten kanssa tapahtunut välikohtaus, jota hän ei osaa sanallisesti purkaa. Hän voi myös pelätä epäonnistumista ryhmässä.

Haastavan käyttäytymisen taustalla voivat olla myös kehitykselliset pulmat. Lapsella voi olla esimerkiksi toiminnanohjauksen vaikeuksia tai puutteelliset kognitiiviset tai sosiaaliset taidot, mikä vaikeuttaa tehtävässä suoriutumista. Lapsen turvattomuus voi johtua myös kotiolosuhteista.

2. Kasvattaja turvallisuuden ylläpitäjänä

Haastavasti käyttäytyvät lapset hakevat toimintansa rajoja koettelemalla aikuisen kykyä vastata heidän tarpeisiinsa. Kasvattajan oma rauhallinen ja hallittu tunnetila on äärimmäisen tärkeä. Lapsi pyrkii toiminnallaan saamaan aikuisen tunnetilaa huojutettua keinolla millä hyvänsä. Lapset ikään kuin koettelevat aikuisen turva-ankkurin pysyvyyttä. Haastavan käytöksen tilanteissa saattaa olla kysymys myös vallasta, jonka lapsi haluaa itselleen. Lapsi voi kasvaa ympäristössä, jossa hän on tottunut käyttämään valtaa joko tietoisesti tai tiedostamattaan. Kasvattajalle lapsen vallankäyttö näyttäytyy haluna saada läpi oma tahto, vaikeutena ottaa vastaan ohjeita aikuiselta ja sietää pettymyksiä.

Lapsi vaistaa aikuisen epävarmuuden, mikä heikentää hänen turvallisuudentunnettaan. Tämä voi näkyä levottomuutena, häiritsemisenä tai jopa aggressiivisena käyttäytymisenä. Aikuisen on varmistettava, että lapsen haastava käytös voidaan ottaa vastaan turvallisesti, niin ettei kukaan ole vaarassa. Aikuisen ei tule provosoitua eikä menettää tilanteen hallintaa. Aikuisen tulee myös ilmaista, ettei hyväksy aggressiivista toimintaa. Ryhmässä olisi hyvä olla rauhoittumispaikka, johon

lapsi voidaan ohjata tai jonne hän voi itse hakeutua. Apuna voi käyttää myös käyttäytymisen ”liikennevaloja”: vihreä väri kannustaa ja sitä käytetään eniten, keltainen varoittaa ja punainen on ehdoton ei aggressiivisesta käytöksestä.

Kasvattajan oma rauhallisuus, hyvä itsetunto, tunnetilan hallinta sekä sanallisen ja sanattoman viestinnän tarkoituksenmukaisuus ovat tärkeitä. Merkittävä osa lasten itseään tai toisia kohtaan suuntaamasta aggressiosta voidaan sammuttaa kasvattajan vuorovaikutusosaamisella ilman fyysistä puuttumista.

Vuorovaikutusosaaminen tarkoittaa:

- lapsen käyttäytymisen ennakointia
- lapsen elämäntilanteen kokonaisvaltaista ymmärtämistä
- tunnesiteen rakentamista ja avointa yhteyttä lapseen, läsnäoloa, vastavuoroisuutta
- huumoria, tilannetajua
- itsetunnon ja minäkuvan vahvistamista positiivisella ja kannustavalla palautteella
- lapsen tunteiden tunnistamista ja sanoittamista.

Kasvattajan sanaton viestintä tapahtuu viiden kanavan kautta:

1. Tilankäyttö: miten kasvattaja käyttää tilaa ja ottaa sen haltuunsa
2. Kehollinen ilmaisu: miten kasvattaja käyttää kehoaan ja liikuttaa käsiään ja päätään
3. Kasvojen ilmaisu: millaisia ilmeitä kasvattaja käyttää
4. Katseen käyttö: kesto ja suuntautuminen vuorovaikutuksessa
5. Äänen käyttö: voimakkuus ja painotus (matala ääni, hidastettu puhe, vähän puhetta).

3. Yhteistyö huoltajien kanssa

Lapsen on helpompi ottaa vastaan ohjausta, jos huoltajat omalta osaltaan tukevat lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön vuorovaikutuksen rakentumista. Positiivinen ja rakentava kasvatuksellinen yhteistyö huoltajien kanssa edistää merkittävästi lapsen turvallisuudentunnetta ja parantaa lapsen sisäistä oppimisympäristöä. Sisäinen oppimisympäristö tarkoittaa mielentilaa, joka mahdollistaa hyvän vuorovaikutuksen ja uuden oppimisen. Vanhempainilloissa voi myös avata keskustelua fyysisestä rajoittamisesta.

Lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen henkilökunta käy perheen kanssa aloituskeskustelun. Huoltajat tuntevat asiantuntijoina lapsensa, tämän tavat, luonteen ja temperamentin sekä hoitohistorian parhaiten. On hyvä nostaa keskusteluun, onko lasta jouduttu kotona rajoittamaan ja miten huoltajat ovat menetelleet. Etukäteen asiasta keskustelemalla voidaan välttää ristiriidoilta ja epäselvyyksiltä.

Lapsen perustietolomakkeeseen tai monikulttuurisen lapsen aloituskeskustelulomakkeeseen kirjataan sovitut menettelytavat siitä, missä tilanteissa lapsen kiinnipitämiseen voidaan turvautua ja huoltajan näkemys asiaan.

Huoltajilta on saatava lupa menettelytapoihin, jotka koskevat lapsen fyysistä rajoittamista varhaiskasvatuksessa. Henkilökunnan tulee kertoa ja perustella sallitun toiminnan rajat. Vaikka huoltajat kieltäisivät lapsen fyysisen rajoittamisen, voidaan kiinnipitämiseen kuitenkin ryhtyä, jos se lapsen rauhoittamiseksi ja hänen oman turvallisuutensa tai toisten lasten turvallisuuden kannalta on välttämätöntä jossakin tilanteessa. Jos huoltaja vastustaa lapsen tuen tarpeisiin perustuvaa varhaiskasvatusta, voidaan harkita lastensuojelulaissa tarkoitetun lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Lapsen fyysinen rajoittaminen

1. Sylissä rauhoittaminen

Työntekijän tulee tunnistaa normaalit lapsen kehitykseen kuuluvat tunnetilat (uhmakohtaukset, aamuiset erotilanteet, jumit siirtymätilanteissa). Tilanteita voi ennakoida esimerkiksi kuvallisella päiväjärjestyksellä tai antamalla lapselle varoitus ("lasken 1,2,3") ja viemällä sitten kehotus loppuun (lapsi viedään sylissä tai pitäen lasta kiinni kainalon alta mutta ei satuteta). Jos lapsi toimii ensimmäisellä kehotuksella, kehutaan häntä, tai jos liikennevalot ovat käytössä, näytetään vihreää.

Lapsen rauhoittaminen saattaa tarkoittaa pelkästään lapsen vierellä olemista tai kädestä pitämistä. Sovelletaan lievimmän mahdollisen keinon periaatetta luonnollisen sylihoivan kaltaisesti. Hyvä vuorovaikutus ja tunnetila korostuvat.

Turvasylin periaatteet

- tiedän, että olet suuttunut ja vihainen
- olen tässä niin kauan, että sinusta tuntuu paremmalta
- en anna satuttaa
- olen sinun turvanasi
- kun huomaan, että sinulla on levollinen ja rauhallinen olo, voin päästää sinut.

2. Lapsen kiinnipittäminen

Lapsen kiinnipittäminen merkitsee koskemattomuuteen puuttumista ja siksi se edellyttää pääsääntöisesti aina huoltajan suostumusta. Käyttäytymisen fyysiseen rajoittamiseen siirrytään hätävarjeluun verrattavissa tilanteissa, kun ennakointi ja vuorovaikutukselliset keinot eivät johda myönteiseen lopputulokseen ja lapsi on vaaraksi itselle tai muille. Tilanteet syntyvät usein yllättäen, ja ne vaativat välitöntä puuttumista.

Tilanne pidetään niin lyhyenä kuin mahdollista. Aikuisen tehtävänä on suojella lasta ja muita ihmisiä ja näin antaa kaikille lapsille välittämisen malli. Viestinnässä on huomioitava ryhmän arat ja pelokkaat lapset ja kerrottava, että ketään ei satuteta rajoittamistilanteessa eikä rajoittaminen ole rangaistus, vaan kyse on suojelemisesta.

Monesti tilannetta helpottaa jo pelkkä toisen aikuisen läsnäolo, vaikka naapuriryhmästä. Tilanteessa vastuussa oleva aikuinen tekee päätöksen fyysiseen rajoittamiseen siirtymisestä ja hän ohjaa tilanteen ennalta sovittujen toimintamallien mukaan sekä rauhoittaa kokonaisviestinnällään kaikkia.

Fyysistä kiinnipitoa ei ole suositeltavaa käyttää silloin, jos tiedetään, että lapsella on aikaisemmista olosuhteistaan tai läheistensä käyttäytymisestä johtuvia vakavia ongelmia, traumaattisia kokemuksia tai kehityshäiriöitä.

Käytännön ohjeita lapsen fyysiseen kiinnipitämiseen

- käytössä kun lapsi menettää itsensä hallinnan
- aikuinen istuu tukevasti tuolille, jos se vain on tilanteessa mahdollista
- lapsi otetaan syliin kasvot poispäin aikuisesta
- ote on napakka, lapsi aikuisen vartaloa vasten; lasta ei puristeta eikä satuteta tahallisesti, lapsen jalkoja voi tarvittaessa pitää aikuisen jalkojen välissä
- aikuinen pitää lasta käsistä tai käsiä lapsen ympärillä, toisella kädellä voi pitää lasta otsasta (esim. jos lyö päällä)
- pidä leukasi sivussa, ota silmälasit pois
- puhu rauhallisesti: "Pidän sinusta huolta, että ei satu"
- tarkkaile omaa rauhallisuuttasi, pysy rauhallisena aikuisena, ota tarvittaessa aikalisä
- lapsen hikeä voi kuivata tai tarjota juotavaa"
- kerrotaan: "Pidin sinusta kiinni, koska..."
- lapselta ei vaadita mitään "kunnolla olemisen lupauksia"
- ei lopeteta kesken vaan tunnetaan lapsen lihasten rentoutuminen
- kun lapsi on rauhoittunut, hänelle voidaan antaa tilaisuus kääntyä sylissä ja jäädä siihen, jos haluaa
- fyysinen kiinnipitäminen on hyvä tehdä rauhallisessa paikassa syrjemmässä muusta ryhmästä
- toisen työntekijän läsnäolo tilanteessa olisi suotavaa
- vanhempien tulee tietää, mistä fyysisessä rajoittamisesta on kyse, ja siitä tiedotetaan heille samana päivänä
- fyysinen kiinnipitäminen ei ole sopiva rauhoittamiskeino kaikille lapsille

3. Tilanteen kirjaaminen

Kiinnipitämistilanteeseen johtaneet tapahtumat, siihen osallistuneet henkilöt, käytetyt keinot, kiinnipitämisen kesto, lapsen vointi kiinnipitämisen aikana ja sen jälkeen sekä lapsen mielipide tilanteen jälkeen kirjataan lomakkeeseen "Ilmoitus lapsen ohjaamisesta ja rajoittamisesta fyysisesti". **Liite 1**

Alkuperäinen lomake säilytetään osana lapsen asiakirjoja lapsen varhaiskasvatuspaikassa ja kopio siitä lähetetään varhaiskasvatuksen johtajalle. Huoltajia tiedotetaan asiasta samana päivänä.

Teemoja keskusteluihin henkilöstön kanssa

Ennakointi:

- Yhteistyö huoltajien kanssa, aloituskeskustelu, vanhemmat asiantuntijoina mukaan (lapsen tavat ja luonne, temperamentti...)
- Valmistautuminen lapsen vasuun, havainnointi, keskustelu tiimin muiden työntekijöiden kanssa
- Sopimukset tiimissä
- Toimintaympäristön järjestäminen
- Pienryhmätyöskentely
- Tilannetiedon käyttö (suunnitelmat, retket, arjen todellisuus ja hetkellisyys)
- Aikuisen sensitiivisyys – läsnäolo
- Aikuisen tietoisuus oman käyttäytymisen vaikutuksista
- Tunteiden tunnistaminen, pedagogiikan vahvistaminen
- Tunnetaidot
- Työnjohdolliset järjestelyt (apua tulee pyytää ja saada, läsnäolo)
- Työvuorojärjestelyt, sijaisten perehdytys
- Lapsen kuuntelu, sopimusten tekeminen
- Sanoittaminen
- Empaattisuus
- Jämäkkyys, moraaliset ja eettiset säännöt
- Pelisäännöt: mikä on sallittua ja mikä ei

Fyysinen rajoittaminen:

- Aikuisen tietoisuus; miksi ja miten?
- Ymmärrys fyysisen rajoittamisen tarkoituksesta
- Ymmärrys siitä, mitä lapselle tapahtuu ko. tilanteessa
- Viedäänkö lapsi toiseen tilaan – muut ryhmän lapset?
- Ammatillinen asenne – sensitiivisyys lasta kohtaan
- Ei rangaistuksena
- Tilannekohtaiset tekijät; hoidollisuus, huolenpito, turvallisuuden tunteen mahdollistava
- Keskustelu tiimeissä, palaute, jälkihuolto, arviointi
- Yksilöllisen/yksittäisen tapauksen läpikäynti
- Tarkempi ”tekniikkaohjaus” case – kohtaisesti
- Yllättävät ja ennakoitavat tapaukset erikseen

Lähteet

Helsingin kaupungin ohjeistus lapsen kiinnipitämisestä päivähoidossa.

Lapsen fyysinen rajoittaminen varhaiskasvatuksessa, Porvoo

Elto Päivi Huttunen, Varhaiskasvatuksen toimiva arki-vuorovaikutus ja turvallisuus - koulutustilaisuus 28.11.2013 Helsingissä.

Hurme, Kira ja Kyllönen, Tarmo (2014), *Turvassa*. PS-Kustannus.